

Vorbereiding vrouwenliturgie (1987)

Sieth Delhaas

Geldrop, vrouw-en-geloof-groep, 19 februari 1987

Beste vriendinnen,

Deze begroeting klinkt wat werelds als we een liturgie gaan voorbereiden, maar ik wil het woord vriendinnen gebruiken, zoals Mary Daly dit doet. Vriendinnende vriendinnen: waarvan je weet: we zijn samen bezig. We werken aan een andere wereld. Wij kunnen eraan toevoegen: we werken aan een andere kerk.

We willen een dienst in de kerk en wel op een zondag.

Wat voor dienst moet dat worden?

Een vrouwendienst?

Een dienst van vrouwen voor vrouwen?

Een dienst door vrouwen voorbereid voor wie maar mee wil doen?

In hoeverre, bijvoorbeeld, lopen we het gevaar om de fout van mannen te herhalen met het woord *vrouwenkerk*?

Daarover zullen we moeten nadenken.

En waarom willen we zo'n dienst?

Wat willen we daarmee bereiken?

Hoe willen we dat doen?

U ziet, en daarvoor zijn we vanavond bij elkaar, er doemen allerlei vragen op.

Voordat we die gaan beantwoorden, gaan we eerst kijken wat een kerkdienst, een liturgie is. Liturgie, zoals die in onze kerken wordt gevierd.

In de ene kerk wat soberder, serieuzer, feestelijker, dan in de andere. Maar er is liturgie.

Wat is liturgie?

Het woord liturgie stamt uit het Grieks. Het was het woord voor de dienst die rijke burgers in de Griekse oudheid op hun kosten ten behoeve van (leitourgia) de burgerlijke gemeenschap lieten verrichtten. Nu zou je zeggen: je schonk als rijke burger een museum of een zwembad aan de stad.

In de tijd tussen oude en nieuwe testament van de bijbel is het oude testament vertaald in het Grieks voor de joden in de verstrooiing.

Het Hebreeuwse woord van de joden voor eredienst is in het Grieks vertaald met *leiturgia*.

Later is het woord voor geworden voor de christelijke eredienst.

Het is dus een woord dat geleend is uit de wereldse taal en een heel wijd begrip voor 'dienen' en 'dienst aan' betekent.

Ik ga niet verder met de geschiedenis van de christelijke liturgie en de joodse, die vanzelfsprekend met elkaar verbonden zijn. De eerste christenen waren immers joden. Zij gingen, evenals Jezus zelf, naar de joodse tempel en synagoge,

Ook het feit, dat in onze diensten niet alleen het oude, maar ook het nieuwe testament van de bijbel gelezen worden, die als het ware op elkaar aansluiten, naar elkaar verwijzen, en

met ons de tocht maken door het hele kerkelijk jaar wijst op de sterke verbinding tussen de joodse en de christelijke traditie.

De Lutherse professor J.P. Boendermaker schreef het boekje 'Drie maal drie is negen'. Hij zegt: Liturgie moet je doen. Je moet je erin oefenen, er nooit tevreden mee zijn. Nu zakt ons de moed in de schoenen. Hebben wij ervaring? Vrouwen moeten nog helemaal beginnen met liturgie. En krijgen we de kans in de toekomst om te oefenen?

Liturgie doen is trouw werk. Ook artistiek werk voor gewone mensen, aldus Boendermaker.

En weer, als hier mensen staat, wordt er toch weer aan mannen gedacht, want: welke ervaring hebben vrouwen daar nu in?

Er is fantasie voor nodig en geduld, gaat Boendermaker verder. En wij vragen ons af, zullen de kerkgangers, geduld hebben met ons, met vrouwen?

Waar te beginnen

Waar moeten we beginnen met zoeken naar woorden en beelden?

Want dat willen we toch: onze eigen woorden en onze eigen beelden, symbolen en tekens.

Eigen, omdat we nooit mochten. In de eerste plaats omdat we vrouw waren en niet in de eerste plaats als mens, als persoon werden/worden gezien.

Waarom gaan we naar de kerk? Waarom houden we een dienst, een viering in plaats van in die tijd andere gezellige of nuttige dingen te doen?

Boendermaker zegt: het is nuttelozer dan iemand afhalen van de trein, die best zelf zijn koffer kan dragen en nuttelozer dan kaarsen bij een etentje, terwijl er een elektrische lamp boven de tafel hangt.

We voelen het al. Niet gaat de vraag naar het nut ervan niet op. Als de vrouw die Jezus zalft vlak voor zijn begrafenis de kostbare nardusolie over hem uitgoot, komt de praktische en materieel ingestelde Judas met de opmerking: het geld voor die olie had beter besteed kunnen worden.

Onze liturgie heeft te maken met die geurige zalfolie: een kostbare verspilling.

De andere discipelen vinden dat eigenlijk ook.

Staan zij als voorbeeld van de gemeente?

Zijn onze diensten daarom meestal zo onaantrekkelijk?

Laat staan dat ze geuren naar feestelijkheid?

Jezus zelf geeft aan het gebaar van de zalvende vrouw een meerwaarde.

Hij keert de zaak om en maakt duidelijk aan zijn geprikkelde volgelingen, dat dit gebaar van de vrouw wezenlijk is voor zijn weg door de diepte van de dood. Voor de vrouw een teken van eerbetoon: ik weet wie u bent, Meester. U bent degene die wij verwachten.

Jezus geeft door zijn verwijzing naar wat zij dóet en zijn komende begrafenis betekenis aan haar daad.

Dus: liturgie is niet nuttig of je wordt niet beter van het naar de kerk gaan, maar, zegt Boendermaker, je maakt er het spoor mee zichtbaar dat de nabijheid van Jezus zichtbaar door de wereld trekt. Dan wordt vieren gedenken. Het woord horen, de lofzang, het water, het

brood, de wijn onmisbaar.

Alleen zo is er telkens weer verbinding met dit dwarse, nergens in te passen woord van God, dat naar de werkelijke vrede met mensen en met God verwijst.

Iets kan gebeuren

Wie dat eenmaal door heeft, en door gegrepen is, kan niet anders dan zich oefenen in dit vieren.

Vroeger werd er ook gesproken van een godsdienstoefening. Vandaaruit: en dat is voor ons als vrouwen-zonder-ervaring belangrijk om vast te houden, vandaaruit, uit die oefening, kon er van alles gaan gebeuren en gezegd worden in en over het leven van dag tot dag in onze samenleving en de wereld.

Het is de vraag of onze maatschappij daar op zit te wachten. Het visioen van het volk van God staat hopelijk – net zoals het woord – haaks op de doelstellingen van de maatschappij zoals die is ontstaan. Maar alweer: het is voor ons vrouwen ook de vraag of de kerk, de gemeente op onze bijdrage als vrouwen, onze eigen kritische inbreng zit te wachten.

De dichter Willem Barnard, meester in de liturgie¹, schrijft dat deze in geen enkel schema past; alles leert men er opnieuw en voor wie dat als onmisbaar is gaan zien door het geloof, is ook liturgie onmisbaar.

Nou, alles opnieuw leren: als dit niet op vrouwen van toepassing is.

Over liturgie valt toch veel te leren om enig inzicht te krijgen hoe wij het zouden kunnen doen. Om ons op weg te helpen.

Bijvoorbeeld als we kijken naar Pesach – paasfeest – bij de Joden. Daar wordt het bevrijdingsverhaal, de uittocht uit Egypte gevierd. Christenen voegen het Paasverhaal aan hun viering toe en in de brieven van de apostelen wordt dan weer nagedacht over hoe je dat Paasfeest zou moeten vieren.

Een groot deel van het nieuwe testament is geschreven als een soort catechese materiaal. Zoals u weet werden de mensen uit de eerst eeuwen van het Christendom volwassen gedoopt en dan werden de dopelingen eerst onderwezen. Veen van dat onderwijsmateriaal is later als het testament in de reeks bijbelboeken opgenomen.

Als je je dit realiseert, ga je duidelijk de lijnen zien die er liggen tussen het oude en het nieuwe testament en wat er zondags in de kerkdiensten gelezen wordt.

De bijbel, het oude testament vooral, heeft een liturgische structuur. In de tempel, in de synagoge werd immers op de sabbat een bepaald stuk uit de Thora gelezen.

Het meest centrale liturgische begrip in de bijbel is dus het gedenken.

Bepaalde boeken werden op bepaalde feesten gelezen. Ruth tijdens het Pinksterfeest, het oogstfeest, Prediker tijdens het Loofhuttenfeest, de Klaagliederen bij het vasten tijdens de herdenking van de verwoesting van de tempel, het boek Esther tijdens het Poerimfeest. Het Hooglied wordt sinds onze Middeleeuwen in de synagoge gelezen op de 8^e dag voor Pasen. In dit boek, dat men binnen Israël wel ziet als lied van Jahweh's liefde voor Israël, zou de toepassing van het paaswonder verbeeld worden. Waarom juist op de achtste dag na Pasen? Waarschijnlijk omdat in maart juist veel huwelijken werden gesloten in een agrarische

¹ Barnard, W., Huis, tuin en keuken. Over de dubbele bediening: die des Woords en die der woorden (Haarlem 1966)

bevolking. In Syrië gebeurt dit nu nog.

Als het volk Israël op zijn tocht uit Egypte de Jordaan oversteekt, worden er gedenksteden aangeslept om daar neer te zetten. Opvallende stenen. Om bij stil te staan als je er voorbijkomt. In Jozua 4: 6 staat: 'Opdat dit een 'teken' onder u zal zijn. Als uw kinderen u later vragen: dan zult u hen zeggen... etc.

Er zijn meer van die gedenksteden. Jacob bij Pniël. Daar worden het offerstenen. Als hij op zijn terugtocht naar zijn ouderlijk huis langs die plek komt, giet hij uit dankbaarheid geurige olie over die steen. Gedenken is een spoor door de bijbel heen.

Maar we zien evengoed: het kan ook een cultus worden. Een afgodendienst. Dan gaat het niet meer om de geschiedenis die de god van Israël met zijn volk wil maken, maar dan gaat het om de cultus zelf. Het is zelfverheerlijking geworden.

Vraag en antwoord

In het voorbeeld van Jozua zat een vraag en een antwoord. Kinderen zullen vragen: waarom staan die stenen hier. Vragen zijn een gelegenheid om de boodschap door te geven. Daarin zit ook: ouders geven de boodschap niet meer door als herinnering in de zin van waarschuwing.

Die vraag-en-antwoord vindt men ook in de Pesachviering van Israël. Het jongste kind moet in die viering altijd vragen: Waarom vieren wij dit feest vanavond?

Het is een manier om het geloof door te geven.

Gedenken wordt vergeten als de woorden niet meer gezegd worden.

Heeft u daar zelf een herinnering aan.

Kinderen niet meer naar de kerk? Ik bracht hen met Pasen een kaarsje op bed met een beschuit.

De vraag blijft; hoe geef je je leven vorm?

Hoe creëer je bewuste viermomenten? Het zijn oproepen tot gedenken.

Houdt de lofzang gaande

In onze tijd waarin de ontkerkelijking bij generatiegenoten en vooral bij jongeren duidelijke contouren aanneemt, wordt het gedenken meer en meer vergeten. En om een oude uitdrukking te gebruiken, waarschijnlijk van bijbelse herkomst, de lofzang wordt niet meer gaande gehouden. Als het spel van vraag en antwoord niet meer wordt gespeeld is alle moeite, strijd en inspanning door de eeuwen heen om de boodschap van Jahweh door te geven voor niets geweest.

Woorden zijn belangrijk

Ik denk dat we het niet alleen met een voorbeeld, een voor-leven toe kunnen.

Ok getuigen van, ook weer zo'n ouderwetse uitdrukking, in je gezin, wat je beleeft aan je geloof is belangrijk.

Het Jahweh-geloof is een godsdienst van het woord.

God sprak en het was er geloofden de Israëlieten.

Jezus spreekt woorden van bevrijding.

Wij moeten tot elkaar spreken. Verhalen vertellen van de werkelijkheid waarin we leven.

Vrouwen nemen nu het Woord.

Gedenken

Gedenken Herdenken Herinneren

Meer wat het betekende vrijblijvend terug-weten

Gedenken is meer nog: gedenk de armen: er iets aan doen

Exodus 13:3: gedenk deze dag dat u uit Egypte bent uitgeleid.

Deuteronomium 32:7: gedenk de dagen van weleer.

Gedenk Degene, de Naam, die uitgeleid heeft; erkennen dat 'Ik-zal-er-zijn' er inderdaad ook bij is geweest.

Getuigenis van de omstanders en om door te geven.

Ervaringswijsheid.

Gedenken: heeft gevolgen; verandert je levenshouding; bevestigt je vertrouwen in de Naam; getuigenis tegen de machten die het voor het zeggen hebben en ingaan tegen de Naam.

Gedenken is eigenlijk een liturgisch gebeuren.

De Moeders van de Plaza de Mayo in Buenos Aires is een schitterend voorbeeld.

Wij gedenken wat de Bevrijdende deed.

Als God mensen gedenkt; dat lees je ook steeds in de bijbel, dan geschiedt er wat. Dan wordt geschiedenis gemaakt.

Denk aan het boek van Amerikaanse feministisch theologe Phyllis Trible, The texts of terror, de geschiedenis van vier vrouwenverhalen uit de bijbel analyseert die onderworpen werden aan het geweld van mannen. Zoals de dochter van Jephta, Hagar en Tamar en een naamloze concubine. Op die manier claimt ze in het 'heilige' boek ruimte voor vrouwen.

Wij zouden ons als vrouwen vandaag dus kunnen afvragen: in hoeverre hebben wij zelf met woorden en daden aan het gedenken deelgehad? Hebben wij deelgehad aan de liturgie? In hoeverre hebben wij al dan niet met God geschiedenis gemaakt?

